

Juryens begrunnelse for Kultur- og likestillingsdepartementets menneskerettspris for journalister 2024

Dato: 4. oktober 2024

Jurymedlemmer: Kiran Aziz (leder), Hege Lamark og Arne Blix

Kultur- og likestillingsdepartementets menneskerettspris for journalister er en pris som er etablert av Kultur- og likestillingsdepartementet for å «inspirere til undersøkende journalistikk om menneskerettighets spørsmål og bidra til å avdekke eventuelle brudd på menneskerettighetene.» Prisen ble opprettet i forbindelse med behandlingen av St. meld. nr. 21 (1999–2000) «Menneskeverd i sentrum».

Juryen har vurdert de nominerte bidragene ut fra følgende kriterier:

- 1) Sakens betydning og effekt i samfunnet
- 2) Journalistisk kvalitet i metode og presentasjon
- 3) Etiske og juridiske momenter
- 4) Grad av originalitet i den journalistiske innsatsen
- 5) Bidrag til utvikling av journalistikk på et institusjonelt nivå
- 6) Andre trekk ved det journalistiske arbeidet

1. Saken gjelder utbygging av Storheia og Roan vindkraftverk, som er en del av Europas største vindkraftverk på land. Konflikten mellom utbyggerne og reindriftssamenes rettigheter ble lenge ansett som en ordinær strid om grunnnavståelse og utmåling av erstatning. I den grad saken ble omtalt i mediene, ble den framstilt som en hvilken som helst konfliktsak der partenes interesser veies opp mot hverandre, slik det gjerne gjøres når «statens tarv» og storsamfunnets behov går ut over enkeltpersoners interesser. Høyesteretts dom bryter med en slik forståelse av Fosensaken.

Landets høyeste domstol fastslår at vindkraftverkene går ut over samene som minoritet og truer deres tradisjonelle næringsutøvelse. Menneskerettighetene beskytter minoriteter, for at de ikke skal være tvunget til å vike for flertallets ønsker og behov. I utgangspunktet er det individer i en minoritet som vernes, men minoritetenes kultur utøves i et fellesskap, og vernet har derfor et kollektivt preg. For reindriften kommer dette blant annet til uttrykk ved at reindriftssamenes beiterettigheter er kollektive og ligger til den enkelte siidaen.

Det er ikke samenes inntekter som beskyttes av menneskerettighetene. Det er deres kultur og næringstradisjon. Kraftutbygging innebærer mange dilemmaer, motstridende interesser og ulike syn. Menneskerettighetene går imidlertid foran annen lovgivning, og gir ikke staten rom til å veie minoritetenes interesser opp mot andre samfunnshensyn. I denne saken var det heller ikke tale om en kollisjon mellom miljøhensyn og reineiernes rett til kulturutøvelse, fordi det fantes alternative utbyggingsalternativer som kunne ha ivaretatt «det grønne skiftet» på en mindre inngripende måte for reindriften. Derfor avviste høyesterett å fremme skjønn om

fastsettelse av erstatning for naturinngrepene. Konesjonen ble derfor erklært ugyldig.

2) Prisvinnerne var tidlig ute med å oppfatte og påpeke de menneskerettslige sidene av Fosensaken, men samtidig gode til å nyansere bildet og hente inn synspunkt fra mange hold. Parallelt med dekningen av langvarige rettsprosesser har journalist og fotograf vært høyt og lavt i inn- og utland. De har presentert mange reportasjer om sørsamer, reindrift og vindkraft. Særlig reportasjene fra Tyskland bidrar til å utvide perspektivet og vise hvordan denne saken også handler om Europas kraftkrise og behovet for miljøvennlig energi. Bilder, tekster og digitale framstillinger har til sammen gitt en uvurderlig forståelse for omfanget av naturinngrepene på Fosen.

3) De publiserte sakene har ikke utløst kjente konflikter med Pressens faglige utvalg (PFU) eller domstolen. Den samlede dekningen preges av stor kildebredde og vilje til å la alle parter bli hørt.

4) I mange år var prisvinnerne alene om å følge konflikten mellom vindkraftutbyggerne og reindriften på Fosen. Hvor mange kunne på et tidlig tidspunkt forstå at to siidaers reinflokk måtte gå foran grønn omstilling i form av storstilt vindkraftutbygging? Helt fra den første rettsaken i 2017, da få andre medier var på banen, utmerket de seg ved å se tidlig og holde fast i sakens menneskerettslige konsekvenser.

5) Prisvinnerne har ikke vært alene om jobben, men de har åpenbart drevet saken i år etter år. Mediehuset og redaksjonen har gitt dem rom, slik at de har kunne bruke så pass mye tid på å følge en årelang strid som knapt fikk oppmerksomhet i de store mediene. Andre medarbeidere i redaksjonen har bidratt med enkeltsaker, blant annet i form av redaksjonelle kommentarer.

6) Juryen ønsker å kaste lys over visse sider av det menneskerettslige vern mot naturinngrep i områder som urfolk bruker til tradisjonell næringsutøvelse. Prisvinnerne har gjennom sin årelange dekning bidratt til folkeopplysning om hva et eksakt vern av minoritetsrettigheter faktisk betyr.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fastslår i artikkel 27 at «I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.»

Dette betyr at staten har ansvaret for å verne urfolks rett til å utøve sin kultur. I særlig sårbare situasjoner kan ikke staten behandle vindkraftutbygging i reindriftsområder som en vanlig sak om grunnnavståelse. Det er noen interesser staten ikke kan kjøpe seg fri fra, gjennom ekspropriasjon og erstatning.

Problemstillingene i denne saken vil være relevant i mange framtidige saker, globalt, nasjonalt og lokalt.

KULTUR- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTETS MENNESKERETTSPRIS FOR JOURNALISTER 2024 TILDELES

Adresseavisens redaksjonelle team med følgende deltakere:

- Grete Holstad (journalist)
- Kim Nygård (fotograf)